

Dodatni jezik u radu sa klijentkinjama/klijentima i u edukaciji budućih pomagačica/pomagača

Marleen Diekmann Schoemaker & Guus van der Veer

(Izvor: *Intervention. International Journal of Mental Health, Psychosocial Work and Counselling in Areas of Armed Conflict*. Vol 1, No 2. Septembar 2003. Str. 36-40).

Tokom rada sa izbeglicama i edukacija budućih pomagačica/pomagača u oblasti oružanih sukoba, susreli smo se sa mnogim jezičkim problemima i problemima u komunikaciji. Prevoditeljke/prevodioci mogu da pomognu da se ovi problemi prevaziđu, ali smo, i pored toga, naučili da, kao dodatno sredstvo u radu sa ljudima koji potiču iz različitih kulturnih sredina, koristimo plastične lutkice. U članku koji sledi opisujemo način na koji se ove lutkice upotrebljavaju.

Gljučne reči: oružani sukob, lutkice (kao sredstva u radu na traumi sa klijentkinjama/klijentima i u edukaciji budućih pomagačica/pomagača), dete-u-nama, unutrašnji dijalog

Učiniti probleme vidljivim

U zapadnim zemljama većina ljudi živi u malim nuklearnim porodicama. Kada klijentkinja/klijent govori o porodičnoj istoriji, broj osoba koje pominje je najčešće veoma mali. Situacija je, pak, u mnogim južnim zemljama drugačija. Priča o ličnom problemu može da uključi imena mnogih rođaka, te pomagačica/pomagač može lako da izgubi pregled situacije. Crtanje dijagrama olakšava vizualizaciju osoba koje su uključene, mogu se koristiti i novčići i dugmad, ali smo mi naučili da radimo sa plastičnim lutkicama (Duplo ili Lego). Ove lutkice se pojavljuju u različitim oblicima: kao deca, odrasli, muške i ženske, sa različitim bojama kose (seda za bake i dede) i kože, čime je omogućeno lako prikazivanje cele porodice, komšinica/komšija ili bilo koga drugog ko ima važnu ulogu u životu klijentkinje/klijenta. Mogu se predstaviti čak i pokojnici - poleganjem lutkice ne leđa. Fizička odvojenost onih članova porodice koji žive negde u izbeglištvu može simbolički da bude prikazana vizuelnom preprekom kao što je marker. Svaka pritužba ili simptom koje je klijentkinja/klijent spomenula/spomenuo mogu biti predstavljeni dugmićima; lični kapaciteti mogu se prikazati kao sadržaj male kutije sa blagom; alkoholizam se može predstaviti malom flašom, problem sa mirazom novčićima, a ratno nasilje i agresija figurom od kartona u obliku čoveka sa batinom.

Vizuelno predstavljanje klijentkinjinih/klijentovih problema olakšava i pomagačici/pomagaču i klijentkinji/klijentu da steknu tačan uvid ne samo o osobama koje su uključene, već i o tome kako klijentkinja/klijent doživljava interakciju tih osoba. Osoba koju klijentkinja/klijent doživljava kao dominantnu može se prikazati postavljanjem lutkice na pločicu. Osoba koja je ljuta predstavlja se tako što se lutkici podignu ruke, a submisivna osoba ili osoba koja zbog bilo kog razloga ne može da funkcioniše na uobičajen način prikazuju se tako što se lutkica postavi da sedi. Lutkice koje su jedna drugoj okrenute leđima označavaju da klijentkinja/klijent doživljava da između osoba koje one predstavljaju ne postoji komunikacija. Lutkica kojoj je glava okrenuta naopako ukazuje da osoba više živi u prošlosti nego u sadašnjosti, i tako dalje. Stavljanje lutkica na sto dok klijentkinja/klijent priča svoju priču omogućava joj/mu da sagleda svoje probleme iz drugačijeg ugla. Na taj način i pomagačica/pomagač može lakše da prepozna koje još informacije, ključne za potpuno razumevanje klijentkinjinog/klijentovog problema, nedostaju: na primer, lutkica koja predstavlja oca može biti odsutna. Mogu se prepoznati izvori snage koji klijentkinji/klijentu stoje na raspolaganju, te se na scenu mogu dodati oni koji još nisu na stolu. Klijentkinja/klijent može čak da koristi lutkice da bi pokazala/pokazao na koji način bi volela/voleo da se njen/njegov život promeni.

Psihološke posledice oružanog sukoba

Lični problemi izazvani traumatičnim iskustvima ili prekidom veze sa mestom porekla mogu se vizuelno lako prikazati.

Na primer: *Sureš je imao noćne more o mučenju kroz koje je prošao kada je bio zadržan u policijskoj stanici. Sebe je predstavio dvema lutkicama: "lutkicom-odrasli" koja je predstavljala njegov odrasli deo ličnosti koji razmišlja racionalno i "lutkicom-dete". Pomagačica je pokazala na "lutkicu-odraslog" i rekla: "Ovaj deo želi da zaboravi šta se dogodilo u policijskoj stanici; on želi da se vrati u školu, da polaže ispit za najviši stepen i da dobije dobre ocene. Ali ovaj mališa ne može tako lako da zaboravi; on se oseća potpuno bespomoćno i usamljeno i plaši se kada padne mrak... Možda ovaj (pokazujući na "lutkicu-odraslog") može da pomogne mališanu – kako možemo da pomognemo detetu koje je deo Vas, koje je preplašeno nakon svih užasa koji su se*

dogodili?

Ili, prilikom objašnjavanja procesa žalovanja grupi pomagačica i pomagača koji su tek počinjali rad, trener je na sto postavio četiri kutije od audio kasete koje su predstavljale četiri faze u tom procesu. Prva kutija predstavljala je ženu onog dana kada je njena kuća pogođena. Ruke na lutkici koja je prikazuje su podignute uvis. Ispred kutije od kasete, "lutkica-beba" i "lutkica-muškarac", postavljene na leđa, prikazivale su njenu bebu i muža koji su poginuli u napadu. Lutkica sa sedom kosom, koja je predstavljala njenu svekrvu, i tri "lutkice-dete", koje su simbolizovale njenu decu koja su preživela, nalaze se na jednoj strani. Scena predstavlja fazu "razdirućeg bola" odmah nakon traumatičnog događaja (cf. Krystal, 1984).

Potom je trener pomerio lutkicu koja je predstavljala klijentkinju do sledeće kutije, okrenuvši njeno lice od prethodne scene, postavljajući je u sedeći položaj, sa spuštenim rukama, kako bi simbolički prikazao negiranje, pokušaj da se izbegnu osećanja, ukočenost i depresivnost. Trener dodaje i "lutkicu-dete" koja predstavlja ženina unutrašnja osećanja. Ova lutkica gleda na scenu prikazujući na taj način intruzivna sećanja i noćne more. Trener približava decu koja su preživela svekrvi. Dodaje i lutkicu koja predstavlja komšinicu i pita učesnike: "Šta bi ova žena rekla?" Učesnici su imali nekoliko ideja: "Trebalo bi da nastaviš sa svojim životom, da budeš srećna sa decom koja su preživela; trebalo bi da ih dobro paziš umesto da to prepustiš svojoj sverkvi. Prevaziđi svoju tugu; tako samu sebe činiš još nesrećnijom." Trener je potom diskutovao sa grupom na koji način bi pomačica/pomagač mogla/mogao da reaguje sa malo više empatije.

Nakon te diskusije, trener premešta lutkice koje predstavljaju ženu do sledeće kutije. Ova kutija simbolizuje fazu u kojoj žena može da doživi mešavinu osećanja koja su vezana za njeno žaljenje – tuga, bol, ljutnja, krivica – a da je, pritom, ta osećanja ne preplave.

Četvrta kutija se neposredno nadovezuje na prethodnu. Lutkice koje predstavljaju ženu ponovo stoje uspravno. Ona gleda u budućnost, ali može da sagleda i ono što se dogodilo u prošlosti. Ova četvrta kutija predstavlja integraciju gubitaka u nov okvir.

Učiniti klijentkinjin/klijentov unu-trašnji dijalog vidljivim

Klijentkinja/klijent može biti predstavljena/

predstavljen dvema lutkicama: "lutkicom-odrasli" koja simbolizuje njen/njegov odrasli deo ličnosti koji razmišlja racionalno i "lutkicom-dete" koja predstavlja primarne emocionalne reakcije. Ove reakcije, objašnjava pomagačica/pomagač, zasnovane su na specifičnom životnom iskustvu od ranog detinjstva nadalje, pogotovo u odnosu sa značajnim drugima, kao što su roditelji, bake i dede, braća i sestre, nastavnici, itd. Pomagačica /pomagač se ovom delu ličnosti obraća kao *detetu-u-nama* (cf. Missildine, 1963).

Lutkicama pomačica/pomagač i klijentkinja/ klijent mogu da istraže kako se ona/on odnosi prema svom detetu-u-nama. Često postaje jasno da klijentkinja/ klijent reaguje na taj deo ličnosti preslikavajući način na koji su se roditelji prema njoj/njemu odnosili kada je bila/bio dete; to se dešava zato što svako ljudsko biće oseća snažnu odanost prema svojim roditeljima i porodici (Boszormenyi-Nagy & Spark, 1973). Tako možemo, na primer, da primetimo da osoba prema sebi postupa na isti način na koji su to nekad činili roditelji: zanemaruje samu sebe, koristi kazne i prinudu ili je, pak, popustljiva/popustljiv prema sebi.

Korišćenjem dve lutkice možemo da saznamo i kako klijentkinja/klijent razgovara sa samom/ samim sobom. Takođe, možemo da podstaknemo klijentkinju/klijenta da posmatra svoje dete-u-nama i da sa njim razgovara na tolerantniji način – bez odricanja od svojih roditelja, ne odustajući od odanosti prema roditeljima i porodici, već pridajući joj novo mesto.

Unutrašnji dijalog pomagačice/po-magača

Na isti način supervizorka/supervizor ili trenerica/trener može da vizuelno prikaže pomagačicu/pomagačev unutrašnji dijalog, predstavljajući je/ga dvema lutkicama: jednom za odrasli deo ličnosti sa svim njegovim znanjem i veštinama i drugom za pomagačicino /pomagačevo dete-u-nama. Dete-u-nama značajno određuje osećanja koja pomagačica /pomagač razvija prema klijentkinji/klijentu i može da dovede do prebrzog donošenja zaključaka, davanja nepotrebnih saveta, vrednovanja, prestanka slušanja i tako dalje. Podstaknut supervizorkom/supervizorom ili trenericom/trenerom, pomagačica/pomagač može da pokuša da bolje upozna svoje dete-u-nama, kako bi mogla/mogao da, umesto da ih nepažljivo ispoljava, sopstvene emocionalne reakcije koristi kao dodatni izvor informacija o klijentkinjinim/klijentovim problemima. Tokom edukacije volonterki i volontera koji su želeli da rade kao pomagačice i pomagači u kampovima za izbeglice, učesnici su radili "role-play". Klijentkinja je bila 24-godišnja žena koja se

nedavno udala za deset godina starijeg čoveka. Brak su ugovorili njeni roditelji. Nakon venčanja ispostavilo se da njen muž ne želi da ima seksualne odnose. Prema klijentkinjinim rečima, dao je sledeće objašnjenje: nekoliko godina ranije zaljubio se jednu devojkicu. Zbog ratnog nasilja i izmeštenosti izgubio je kontakt sa njom. Pokušavao je da sazna gde se ona nalazi, ali bez uspeha. Mogla bi da bude ili na okupiranoj teritoriji, ili u glavnom gradu, ili u nekoj zapadnoj zemlji, ili mrtva. Ipak, bio joj je odan i osećao se kao da bi je izdao ako bi vodio ljubav sa svojom ženom.

Učesnici koji su igrali ulogu pomagačice/pomagača odmah su počeli da daju savete klijentkinji. Trebalo bi da se potruži da izgleda atraktivno. Možda bi mogla da sazna kako je njena "suparnica" izgledala, pa da onda imitira njen stil odevanja. U tom trenutku trener je zaustavio role-play i postavio lutkice na sto, uključujući i dve lutkice koje su predstavljale pomagačicu, čime je problem učinio vidljivim. Pitao je grupu: da li je pomagačica bila neutralna u odnosu na ovaj problem. Svi članovi su se složili da jeste.

Trener je pitao pomagačicu o njenim roditeljima: "Kada je ona (pokazujući na lutkicu koja predstavlja njeno dete-u-nama) zaista bila dete, kako su se roditelji odnosili jedan prema drugom? Jel bilo ovako ("lutkicu-majku" je postavio na pločicu, a "lutkicu-oca" u sedeći položaj ispod nje) ili ovako (postavlja "lutkicu-oca" na dve pločice, a "lutkicu-majku" stoji) ili, pak, drugačije?" Pomagačica je postavila "lutkicu-majku" na sto, a

"lutkicu-oca" na jednu pločicu, izjavljujući da je njena majka uvek doživljavala kao svoju dužnost da zadovolji svog muža.

Tada je trener postavio na scenu novu lutkicu, koja je predstavljala drugu pomagačicu, sa svojim detetom-u-nama. Na sto je postavio i njenu prošlost: lutkicu koja predstavlja njenog oca na podu sa flašom simbolizujući da je bio alkoholičar i lutkicu koja predstavlja njenu majku koja stoji uspravno na pločici. "Majka ove pomagačice je izbacila svog muža iz kuće kada je odbio da prestane da pije", dodao je trener. "Da li bi ova pomagačica klijentkinji savetovala da uloži više truda kako bi zadovoljila svog muža? Ili bi pomislila da muž ima problem koji smeta bračnom odnosu i da on treba da uloži više truda da prevaziđe taj problem?"

Učesnici su razumeli da je savet dat tokom role-play-a delom bio određen individualnom istorijom pomagačice.

U početku trenerica/trener pomagačica/ pomagača može da se oseća pomalo luckasto igrajući se sa lutkicama. Ali kroz vežbu i iskustvo, korišćenje lutkica može da postane moćno sredstvo. Ovo sredstvo može da pomogne u objašnjavanju ideja koje stoje u osnovi teških koncepata kao što su kontratransfer i projektivna identifikacija, a da se ovi termini i ne pomenu; na način koji pomaže i klijentkinji/klijentu i polaznicama/ polaznicima da bolje shvate ono što se događa u njihovim umovima i da na to reaguju manje impulsivno.

Reference:

- Boszormenyi, I. & Spark, G. M. (1973). *Invisible loyalties*. New York, Harper & Row.
- Diekmann Schoemaker, M. (2001). Een taal erbij. Phaxx, Vol 9, (12), p. 5-8.
- Krystal, H. (1984). Psychoanalytic views on human emotional damage. In: Van der Kolk, B. A. (ed.), *Post-traumatic Stress Disorder: Psychological and Biological Sequelae*, Washington D. C., American Psychiatric Press, pp. 2-28.
- Missildine, W. H. (1963). *Your inner child of the past*. New York, Simon & Schuster.

Marleen Diekmann Schoemaker, transkulturalna psihoterapeutkinja. Uvela je i razvila tehniku koja je opisana u ovom članku (Diekmann Schoemaker, 2001). Ima privatnu praksu u Amsterdamu i radi kao konsultantkinja za mentalno zdravlje u Holandskim lekarima bez granica. Guus van der Veer, transkulturalni psihoterapeut, konsultant za mentalno zdravlje, radi u Sinai centru u Amsterdamu. On je i naučni savetnik Fondacije za ratnu traumu (War Trauma Foundation). Njegova adresa: Cornelis Schuytstraat 17-2e, 1071 JD Amsterdam, The Netherlands, e-mail: guusvanderveer@freeler.nl